

CĂTĂLINA BUZOIANU

BROOK

Avenit! A fost aici! A vorbit! De pe scena Sălii Palatului, unde am intrat cu o firească stînjeneală («N-am mai fost aici de la ultimul congres» — spunea cineva). Un spațiu spălat, sacralizat prin mitologia esențială a începuturilor. Un om simplu, modest, nonconformist, semăna cu cine oare, cu Chaplin cred, același suris cuceritor, cu Chaplin «în privat», vorba lui Șerban. Așteptat ca Jesus Morena din *Woza Albert!*, el însuși o mitologie, un zeu al teatrului din secolul XX, dar ce zeu, deloc zeu, «un om ca noi», îmi spunea un coleg care văzuse acum cîțiva ani la Bouffes du Nord *Conversația păsărilor*, «crezi că e înclîțat ca un director de-al nostru, nu, e un om modest, stătea în sală, uite-l pe Peter Brook ziceau toți, el, într-o cămașă de blugi, vorbea cu niște tipi, anonim, fără fasoane de vedetă».

Ani de zile, pentru noi, teatrul englez s-a confundat cu numele lui — Lear și Visul unei nopți de vară, repere fundamen-

tales. «Brook a distrus teatrul englez» se lamenta un critic furios la conferința de presă după *Romeo și Julieta* în 1979. Fusese, într-un fel, expulzat. Lăsase în urma lui mare fierbere și înțelegeam de ce văzînd la Stratford spectacolele serioase ale lui Terry Hands, și am înțeles cu atît mai mult de curînd, văzînd cele două spectacole semnate de Richard Eyre și Deborah Warner. Spectacole foarte bune, perfecționiste din punct de vedere al protagonistului Ian McKellen, în special. Diferența era, și sînt sigură că iconoclaștii mă vor blama, diferența era aceea între viziunea creatoare a unui mare regizor și travaliul minuțios al unor profesioniști de elită și tradiție.

Cred că Brook (pîrîul, un pîrîu furtunos) a «scuturat» scena engleză ca Scutură-suliță Shakespeare, supranumit Shake-scene. Pe urmă s-a așezat, tacticos, la Bouffes du Nord să-și facă experiențele, adică să re-creeze lumea prin teatru. Un fel de teatru, nu al nașunilor ci al oamenilor tuturor raseilor, păstrători ai impulsurilor, ai tradițiilor originare, primordiale. El reușește să facă un act viu din orice expонат teatral muzeal.

Chiar atunci cînd nu e genial, atunci cînd scormonește într-un text de teatru în același timp cu alții și face un spectacol foarte bun dar nu mai bun decît alții, mă refer la *Livada...* sau la *Furtuna*, lucrul său este o experiență personală, profundă, și comunică un adevăr de viață incredibil prin simplitatea lui. Nu caută imagini, uneori caută și le găsește, atunci ele sînt zdrobitoare, ca în *Visul* sau în *Mahabharata*, alteori, atunci cînd nu vrea să le caute, adevărul îi ținește ca un geizer curat,



RADU F. ALEXANDRU

CONFESIUNE

SUB ȘOC

«TOO LATE»

Nu știu de unde și cu ce să încep. Orice opțiune ar fi din capul locului întîmplătoare, pentru că o stare de bulversare în nici un chip nu poate fi ordonată de rigoarea formală impusă de «capul de rînd» al unor pagini fără importanță.

Spuneam «bulversare». De ce? Sau, mai exact, sub imperiul cui? Sigur, cel mai simplu răspuns ar fi: «Brook. Mahabharata». Ar fi exact. Și insuficient. Pentru că de la un moment dat imensa bucurie și copleșitoarea durere cu care m-am trezit singur în fața frescei nu mai ținea doar de harul marelui artist. «Intrasem», pășeam singur pe drumul trasat de el și mă simțeam tot mai strivit de golul pe care îl descopeream în mine. De fapt, îmi permit să cred că tocmai această stare eimensul dar pe care el e gata să-ți ofere. Fără nici o condiție. Și mai ales fără să te întrebe dacă oricînd ești pregătit să-l primești; dacă oricînd, la orice vîrstă, această creatură sublimă care este Omul poate descoperi în sine resursele să o ia de la început. Mereu și mereu de la început....

Un tînar intră într-un templu. Pășește prudent, dar și curios, este conștient sau — poate, mai exact — presat de «solemnul» în care s-a aventurat. Nu are importanță dacă pentru prima dată. De fiecare dată, în fapt, este o «prima dată». Cu atît mai mult-acum. Cînd se trezește în fața bătrînului Vyāsa. Va auzi din gura lui marele cînt al devenirii; va fi martorul celest al zbaterii și al zădărniceii, al vieții și al morții — și, la sfîrșit, va fi un alt Om. Totul pare simplu. Totul pare firesc. La fel de simplu și la fel de firesc ca orice capcană din care, odată prins, nu mai poți scăpa decît dacă-ți abandonezi propriul eu. Poate, și asta, să fie o propunere pe care ne-o face dl. Brook! Fără să se întrebe nici o clipă ce punem în loc? Cum și din ce vom trăi mai departe?... În fond, de ce «mai departe»? De ce trebuie neapărat să ne amăgim cu ideea că «trăim»?

Din păcate, sau, din contră, foarte firesc, orice mare bucurie are un preț. Cu atît mai mult atunci cînd ea se numește «revelație». Important e să fii în stare să-l accepți. Să-l poți onora, oricare ar fi el. Chiar dacă, din clipa în care o trăiești (bucuria, sau revelația), nu mai ai timp decît pentru un aproape imperceptibil: «too late».

Fac parte dintre privilegiații care nu numai că au avut șansa de a fi trăit binecuvîntata bulversare, pe care o mărturiseam mai devreme, dar chiar o repetă. Prima dată, cu mulți ani în urmă. Era la începutul anilor '70 și la cinematograful I.C. Frimu, pe Bulevardul «6 Martie» (și numele cinematografului și al bulevardului sînt azi de istorie), am văzut Z. de Costa-Gavras. După terminarea proiecției, am rămas cîteva minute nemîșcat în stradă, în fața cinematografului. Eram șocat. Un domn s-a apropiat de mine și m-a întrebat dacă mă simt bine. Nu mă simțeam deloc bine, dar i-am mulțumit și l-am asigurat că totul e în ordine. Oricum, nu aș fi fost în stare să-i explic nimic. Nu e nevoie să recitesc rîndurile pe care le scriu ca să realizez cît sînt de penibile. Dar este vorba de un «penibil» care a însemnat o lungă perioadă din viața mea, indiferent dacă îl păstrez doar pentru mine, sau îl recunosc



Peter Brook la București

Doamne, atât de limpede! Un lucru la îndemina oricui, ai zice, oricine ar fi putut avea *Ideea*, dar nu e așa, nu oricine, ba chiar nimeni, pentru că *Ideea* este a lui, numai a lui. *Ideea*, adică descoperirea. Căci Brook e un cuceritor, un pionier, un descoperitor, e omul care *afă*, care cunoaște prin experiență personală, unică.

Pentru noi revelația de acum, iluminarea de acum este realmente, credeți-mă, teribilă. În sfârșit, avem din nou repere esențiale. Snobismul periculos sau lipsa de criterii, la fel de dramatică, primesc, dacă le primesc, desigur, lecții în primul rînd de etică, de etică umană, vreau să spun, nu doar profesională. Brook «se informează», vrea să fie sigur, vrea să cunoască adevărul din mai multe unghiuri. Citeam în «România literară» articolul lui Valentin Silvestru și am zîmbit. Mie mi-a pus exact aceleași întrebări. Vroia să știe — vroia să fie sigur că propunerile care i s-au făcut nu sînt doar oficiale. Uman sau profesional, capacitatea lui de a investiga este la fel de profundă, indiferent de miza celui act. Sigur, o miză este interpretarea actuală a *Mahabharatei* și altă miză pare a fi cea înșelătoare improvizație *Woza Alberti*. De fapt, sursele, rădăcinile sînt la fel de adînci, ele străbat întregul pămînt, lumea noastră cunoscută, ele străbat — racheță vie — cosmosul, ceea ce vrem să cunoaștem de milenii, ele străbat fulgerător propria noastră conștiință, oare ne puteam cunoaște pe noi înșine așa cum ne povățuiesc, tot de milenii înțelepții? Asistînd la proiecția *Mahabharatei* nu participăm doar la făcerea lumii. Eram în multe locuri în același timp. Printre altele,

eram și anul trecut, la Avignon, în spațiul unde s-a jucat prima oară *Mahabharata*, în celebra carieră de piatră care găzduia un alt «Vis», *Visul* lui Jérôme Savary, aproape un coșmar dacă n-ar fi fost comic. Recunoșteam mijloacele utilizate de Savary într-o ferie dede bilci kitsch. De fapt, anul trecut, la Avignon, dialogul s-a purtat cu formele originale ale *Ramayanei*. Brook și Asia milenară. Brook ca exponent nu al Europei contemporane ci al omului contemporan. Conceptul de om și omul pur și simplu, omul azi. Om din Africa, Indozia sau Mexic.

În *Woza Alberti* dialogul nu era de natură religioasă, creștinismul și Africa, Jesus Morena, ca și ipostazele umane înfățișate de cei doi remarcabili actori erau diversele ipostaze ale omului ca esență și ca individ. Afirmînd că a creat *Mahabharata* pentru omul războaielor, revoluțiilor și cotrarevoluțiilor contemporane, Brook ne-a vorbit nouă despre noi. Ne-a mai spus și alte lucruri, aparent întîmplător. Ne-a arătat cum se merge, cum să ne înțîlm, cum și ce ar trebui să arătăm sau să exprimăm cu brațul, cu palma într-un posibil salut. Îi mulțumim. Acum trebuie să vedem cum am înțeles ceea ce ne-a arătat el. Brook spunea că *teatrul* e ceva întîmplător. Dar și miracolele sînt întîmplări, revelații ale oamenilor.

Și dacă întîmplător muritorii Krishna și Jesus Morena s-au întîlnit aici și dacă ei, întîmplător, sînt oameni, fii ai omului, atunci noi poate că mai putem spera în miracole, în întîmplări miraculoase pe care teatrul le poate arăta.

public. Fapt este că în acea seară, în acel moment, oripilat de hidoșenia lumii în care trăiam și pe care Gavras mă obligase s-o privesc pînă în profunzimea ei, am înțeles, mi s-a părut că înțeleg un comandament major: *trebuie luptat*. În fiecare dipă și sub orice formă trebuie luptat împotriva ororii care se numește dictatură, totalitarism, teroare. Simțeam că am recepționat un mesaj-busolă care din acea seară avea să dea un sens precis existenței mele. Și asta am și făcut. Am încercat prin toate mijloacele — în datele identității de scriitor — să spun un permanent *MU* lumii, sistemului în care trăiam. Prin miile de pagini scrise. Prin zecile de mii de pagini citite, numai și numai literatura și eseistica disidenței, a contestației. Prin anii irosiți într-o cruciadă de unul singur (mai e nevoie să insist că nu e vorba de un reproș, ci doar de o fatalitate) pentru cucerirea dreptului de a trăi și de a gândi liber(i). Prin tot ceea ce astăzi, tocmai astăzi, îmi pare prin excelență derizoriu. Aș supralicita dacă aș spune că am dus un «orb» să vadă *Mahabharata* lui Brook și că el i-a redat vederea. Dar dacă a mai existat și un dram de îndoială asupra erorii în care trăisem, atunci numai el a reușit s-o spulbere. Sigur, ar trebui să-i mulțumesc. Sigur, o și fac. Dar nu pot să nu mă gîndesc că un infirm în cîrje se poate, totuși, deplasa, se poate, totuși, amăgi că pășește alături de ceilalți — spre deosebire de cel căruia i-au fost smulse cîrjele. Și domnul Peter Brook a vrut și a reușit ca mie să-mi smulgă cîrjele. Cu atât mai mult îi mulțumesc.

Să merg pînă acolo și să spun că, dacă în urmă cu douăzeci de ani, în locul rechizitoriului lui Gavras aș fi cunoscut esul lui Brook, aș fi avut o altă evoluție, scrisul meu ar fi avut o altă semnificație?... Ar fi prea simplu. Și ar însemna să ignor complet condițiile în care am supraviețuit. Pentru că practic nu au existat decît două posibilități: prostituția sau refuzul. Despre prima nu merită discutat. Cea de a doua, însă, nu a făcut decît să reducă universul la cercul de țintă în care mă simțeam obligat să ochesc. Mai bine sau mai rău, atât cît mi-au permis puterile. Atît cît mi-a permis talentul (iertare, nu am timp să caut un cuvînt mai decent!). Dar

atît: o țintă împotriva căreia azviream «salve» de cuvinte, de replici, de pagini înnegrite de disperare și neputință. Am ratat posibilitatea să încerc măcar să contemplu lumea în superba ei diversitate, copleșit de obsesia de-a lovi în «sistem». De fapt, îi făceam jocul. Punîndu-mi singur ochelarii de cal; refuzîndu-mi singur libertatea spiritului; reducîndu-mi singur întreaga existență la unul și același gînd. Dintr-un virtual «cetățean al lumii» m-am metamorfozat într-un «scriitor angajat». Adică într-un personaj ridicol. N-am nici măcar scuza prostiei (era să spun «candorii») să-mi fi închipuit că, odată ieșit din sala în care ar fi urmărit o piesă sau un film scris de mine, spectatorii n-ar mai fi avut altă cale decît să se adune în piață și să scandeze: «Jos dictatura. Libertate!»... Nu am, de fapt, nici o scuză.

Și, totuși, mă bucur. Nu știu cum aș fi suportat să fi văzut filmul pe casetă, singur acasă. Fără să văd în jurul meu miile de oameni, majoritatea tineri, care au umplut pînă la refuz Sala Palatului și care trăiau cu o intensitate tulburătoare privilegiul marii întîlniri. Mă uitam la ei, înainte de stingerea luminilor, îi simțeam în febrilitatea lor și, cu condescendența anilor în plus, mă gîndeam: «Doamne, nici măcar nu sînt sigur că vor rămîne pe locurile lor pînă la terminarea filmului!»... La sfîrșit, cînd mă strecuram spre ieșire, cînd încercam să mă sustrag entuziasmului lor căutîndu-mi singurătatea, un singur gînd îmi revenea obsesiv în minte: «Too late!»

Nu m-am gîndit la o «cronică».

Cu alte cuvinte, nu mi-am propus să «definesc», să «analizez», să «raportez», să «evaluez»; nimic din obiectivitatea și rigoarea unui discurs critic.

Singurul sens al acestor rînduri (dacă încerc să le recunosc vreunul) ar fi că reprezintă un punct de vedere personal, prin excelență subiectiv, în care nu rațiunea, ci doar sufletul a încercat să se facă auzit.

De fapt, nu e vorba decît de o confesiune. Ce rost are? Poate tocmai nevoia ca, în prostia și umilința noastră, să fim uneori arătați cu degetul.

Pentru orice păcat poate exista iertare.

